

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 239

İSLAM'DA VE MİLLETLERARASI BELGELERDE
HÜRRİYETLER

Yrd. Doç. Dr. Kemal GÖZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj & Kapak
FCR

Baskı & Cilt
SÖZKESEN MATBAACILIK TİC. LTD. ŞTİ.
İvogsan 1518 Sk. Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40
Tel: (0312) 395 21 10 Yenimahalle/ANKARA

2. Baskı: Nisan 2017

ISBN: 978-605-9652-33-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İSLAM'DA ve MİLLETLERARASI BELGELERDE
HÜRRİYETLER

Yrd. Doç. Dr. Kemal GÖZ

Ankara 2017

Yrd. Doç. Dr. Kemal GÖZ

1956 yılında Denizli-Kızılhisar (Serinhisar)'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Kızılhisar'da tamamladı. 1974 yılında Acıpayam Lisesi'nden mezun olarak aynı yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kaydoldu ve 1979 yılında mezun oldu.

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda "Düşünce Tarihimizde Elmalı Muhammed Hamdi Yazır" adlı teziyle yüksek lisans programını 1998 yılında tamamladı.

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda 08.09.2004 tarihinde "İslam'da ve Milletlerarası Belgelerde Hürriyetler" konulu teziyle doktora çalışmasını tamamladı. Milli Eğitim Bakanlığınca 24.11.2006 tarihinde "Başöğretmen" unvanı verildi.

Milli Eğitim Bakanlığı'nda değişik kurumlarda uzun yıllar idarecilik yaptıktan sonra 02/08/2010 tarihinde Artvin Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesine Yardımcı Doçent Doktor unvanıyla öğretim üyesi olarak atandı.

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü (İslam Felsefesi) ne 15.04.2013 tarihinde Yardımcı Doçent olarak atandı. Halen Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Başkanlığını ve İslam Felsefesi Ana Bilim Dalı Başkanlığını yürütmektedir.

Yazarın çeşitli ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayınlanmış makaleleri, bildirileri bulunmakta ve ayrıca yazar tarafından "İslam Felsefesinde Ahlâkın Temel Paradigmaları (Değer Merkezli Bir Yaklaşım)", "Düşünce Tarihimizde Elmalı Muhammed Hamdi Yazır" ve "İslam'da ve Milletler Arası Belgelerde Hürriyetler" isimli ulusal yayınevleri tarafından basılmış üç adet eseri bulunmaktadır.

Evlî ve üç çocuk babasıdır.

E-mail: kemalgoz@gmail.com

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ	11
ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	15
TEMEL KAVRAMLAR	15
1. İnsan	15
2. Hak	18
3. Hürriyet	21
a. Hürriyet Kelimesinin Kaynağı	21
b. Kavram Olarak Hürriyet	23
c. Hürriyetin Temel Unsurları	24

BİRİNCİ BÖLÜM HÜRRİYETİN TARİHİ GELİŞİMİ

A. BATI DÜNYASINDA HÜRRİYET	29
1. İlk Çağ Düşünürlerinde Hürriyet	30
a. Sokrates ve Hürriyet	32
b. Eflâtun ve Hürriyet	35
c. Aristo ve Hürriyet	37
2. Orta Çağ Düşünürü Aguinolu Thomas ve Hürriyet	41
3. Yeni Çağ Düşünürlerinde Hürriyet	47
a. Nicolo Machiavelli ve Hürriyet	49
b. Jean Bodin ve Hürriyet	50
c. Thomas Hobbes ve Hürriyet	52
d. John Locke ve Hürriyet	53
e. Montesquieu ve Hürriyet	55
f. Jean Jacques Rousseau ve Hürriyet	56
4. Yakınçağ ve Çağımız Düşünürlerinde Hürriyet	57
a. Edmund Burke ve Hürriyet	58
b. Alexis de Tocqueville ve Hürriyet	60
c. John Stuart Mill ve Hürriyet	62
B. DOĞU DÜNYASINDA HÜRRİYET	69

1. Arap Yarımadası'nda (İslam'dan Önce) Hürriyet-----	69
2. Uzak Doğu Düşüncesinde Hürriyet-----	72
a. Konfüçyanizm ve Hürriyet-----	72
b. Hinduizm ve Hürriyet-----	75
c. Budizm ve Hürriyet-----	77

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM'DA HÜRRİYET KAVRAMI

A. HÜRRİYET KAVRAMININ FELSEFESİ-----	81
1. Ahlâkî-Psikolojik Hürriyet-----	82
2. Hukûkî Hürriyet-----	84
a. Hürriyet ve Sorumluluk-----	87
b. Hürriyetin Sınırı-----	89
c. Hürriyet, Hoşgörü ve Taassup İlişkisi-----	90
d. Eşitlik-----	92
da. Eşitliğin Temelleri-----	93
e. Adaletli Olmak-----	95
f. Hürriyetin Kaynakları-----	98
fa. Kur'an-----	98
fb. Sünnet-----	100
B. HÜRRİYETLER-----	102
1. Yaşama Hürriyeti-----	104
a. Yaşama Hürriyetinin Kaynakları-----	104
b. Özel Hayatın Gizliliği-----	110
ba. Gizli Olanların Araştırılmasının Yasak Oluşu---	110
bb. Gıybetin yasak oluşu-----	112
2. Mülk Edinme Hürriyeti-----	114
a. Mülk Edinme Hürriyetinin Temelleri-----	114
b. Mülk Edinme Hürriyetinin Güvenliği-----	117
c. Mülk Edinme Hürriyetinin Sınırlandırılması-----	119
3. Seyahat Hürriyeti-----	120
a. Seyahat Hürriyetinin Kaynakları-----	122
b. Seyahat Hürriyetinin Sınırlandırılması-----	124
4. Manevî Hürriyetler-----	124
a. Din ve Vicdan Hürriyeti-----	125

aa. Din ve Vicdan Hürriyetinin Temelleri -----	126
b. Düşünce ve İfade Hürriyeti -----	131
ba. Düşünce ve İfade Hürriyetinin Gerekliliği -----	134
bb. Siyasî Düşünce Hürriyeti (Muhalefet) -----	136
bc. Düşünce ve İfade Hürriyetinin Kaynakları -----	139
bca. İyiliği Emretme ve Kötülüğe Engel Olma ----	140
bcb. Nasihat -----	144
bcc. Şûrâ -----	147
bcd. İctihad -----	150
bce. Eleştiri -----	152
bd. Düşünce ve İfade Hürriyetinin Sınırları -----	154
bda. İfade Hürriyetinin Ahlâkî Sınırlamaları ---	155
bdb. İfade Hürriyetinin Hukuki Sınırları -----	157

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLETLERARASI BELGELERDE HÜRRİYET

A. MİLLETLERARASI BELGELERİN ÖZELLİKLERİ-----	165
B. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ -----	168
1. Sözleşmeyle Korunan Temel Hak ve Hürriyetler -----	171
a. Yaşama Hürriyeti -----	172
b. Mülk Edinme Hürriyeti-----	174
c. Seyahat ve Yerleşme Hürriyeti-----	176
d. Din ve Vicdan Hürriyeti -----	177
e. Düşünceyi İfade Hürriyeti-----	179
f. Eşitlik -----	181
g. Adalet -----	183
C. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİ VE HÜRRİYET-----	184
1. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Ortaya Koyduğu Hak ve Hürriyetler -----	186
a. Kişilik Hakları ve Siyasî Hürriyetler-----	187
b. Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Hak ve Hürriyetler-----	190
c. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırları -----	191

2. Birleşmiş Milletler'de Temel Hak ve Hürriyetler Alanında Kabul Edilen Diğer Belgeler -----	192
D. BATILI ÜLKELERDE HÜRRİYET-----	195
1. İngiltere'de Hak ve Hürriyet Belgeleri -----	195
2. Amerikan Hak ve Hürriyet Bildirileri -----	197
3. Fransa'da Hak ve Hürriyet Bildirileri -----	198

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HÜRRİYET TELAKKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

A. HÜRRİYETLER-----	203
1. Yaşama Hürriyeti -----	203
2. Mülk Edinme Hürriyeti -----	206
3. Seyahat Hürriyeti -----	210
4. Manevi Hürriyetler-----	214
a. Din ve Vicdan Hürriyeti-----	214
b. Düşünce ve İfade Hürriyeti-----	218
5. Eşitlik -----	222
6. Adaletli Olmak -----	228
SONUÇ -----	233
KAYNAKÇA -----	243
DİZİN -----	251

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliđi
- ABTHB : Avrupa Birliđi Temel Haklar Bildirgesi
- AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi
Dergisi
- AÜİF YAY. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi
Yayınları
- DİB YAY. : Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- İHEB : Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel
Bildirisi
- İÜEF YAY. : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi
Yayınları
- MEB YAY. : Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- TDV YAY. : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ

İnsanoğlu içinde bulunduğumuz yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde bile temel hak ve hürriyetler konusundaki sıkıntılı durumunu geliştirebilmiş değildir. Bugün yaşadığımız evrende bizler birbirimize karşı sevgi ve hoşgörüyü bile çok gören bir düşünce yapısıyla hayatımızı sürdürmekteyiz.

İslam felsefecileri, insanlığın problemleri konusunda her zaman düşünmüş ve görüşler ortaya koymuşlardır. Bu anlamda ilk İslam Filozofu Kindî'den başlamak üzere günümüze kadar bu alanda değerlendirmeler devam etmiştir. Kindi “Defu'l-Ahzan” adlı eserinde insanların üzüntüden kurtulma yollarını açıklarken, hayatın realitesinin kabulünün önemini vurgular. Bu anlamda hayatın gerçeklerinin bireylerin birbirlerine tahakkümünün önüne geçilebileceğini belirtir.

Doktora tezi olarak hazırladığımız bu çalışmamızın, günümüz insanların birbirlerini anlayarak, hoşgörü, sevgi ve saygı çerçevesinde bu dünyayı paylaşmamıza katkı sağlamasını ümit ederiz.

Tezimizin danışmanlığını yaparak bizi devamlı cesaretlendiren Prof. Dr. Hayrani Altıntaş hocama bilhassa şükranlarımı sunarım.

Bu vesileyle akademik çalışmalarım boyunca beni destekleyen başta eşim Hanife GÖZ olmak üzere evlatlarım Muhammed Yasir, Mustafa Ahmet ve Ayşe Nur'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca eserimizin sizlere ulaştırılmasını sağlayan Fecr Yayınevi editörü Hüseyin Nazlıyıldın Bey'e ve diğer çalışanlarına da şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmamızın katkıları sağlanması temennisiyle...

Dr. Kemal GÖZ

Denizli-2017

ÖN SÖZ

Her şeyiyle mükemmel olarak yaratılmış olan insan; düşünce, irade ve buna dayalı olarak gerçekleştirdiği eylemleriyle müstesna bir varlıktır. Yaratılışından günümüze, tabii hak ve hürriyetlerinin devamlı mücadelesini vermek zorunda kalmıştır. Bugün bile sahip olduğu değerleri koruma çabasının devam ettiği görülür.

İnsanlık tarihi boyunca mücadelelerin sadece maddî merkezli olmadığı, bunun yanında temel hak ve hürriyetler bağlamında odaklandığı da bir gerçektir.

İslam düşüncesine göre, yaratılıştan insana bahşedilmiş olan temel hak ve hürriyetler için Batı Dünyasının büyük mücadeleler vermek zorunda kaldığı bilinen bir husustur.

Bu değerlendirmeler, “Hürriyetler” konusuna, İslam’ın ve Milletlerarası Belgelerin bakışının felsefî açıdan ele alınmasının önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Girişte, “İnsan”, ”Hak” ve “Hürriyet” kavramlarını ele aldık. Birinci bölümde hürriyetin tarihi gelişimini, Batı ve Doğu Dünyasında ayrı ayrı ele almaya çalıştık. İkinci bölümde İslam’da hürriyet kavramı ile temel hak ve hürriyetlerden olan yaşama, mülk edinme, seyahat ve manevî hürriyetleri ele aldık. Üçüncü bölümde, Milletlerarası Belgelerde Hürriyetler konusunu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ışığında açıkladık. Dördüncü bölümde İslam’daki

ve Milletlerarası Belgelerdeki hürriyet telakkilerini karşılaştırdık.

“İslam'da ve Milletlerarası Belgelerde Hürriyetler” konusunu doktora tezi olarak incelememi önererek, çalışmamız süresince derin anlayışı ve yakın ilgisi ile yol göstericiliğini esirgemeyen Değerli Hocam Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Kemal GÖZ

Denizli - 2006